

Nyt lys på gamle data: Georg Wenkers sønderjyske spørgeskemaer som kontaktingvistisk ressource

Steffen Höder

Kiels Universitet/Christian-Albrechts-Universität zu Kiel (CAU)

Resumé

Georg Wenkers *Sprogatlas over Det Tyske Rige* er et klassisk dialektologisk projekt fra slutningen af 1800-tallet, hvor der blev samlet data ind fra (næsten) alle skoledistrikter i hele det daværende Tyskland. Projektets data bruges stadig inden for tysk dialektforskning, og spørgeskemaerne er efterhånden blevet publiceret digitalt. Mindre kendt er, at materialet ikke kun indeholder tysk, men også mindretalssprogene, der blev talt inden for datidens tyske grænser. Blandt disse er også danske, dvs. sønderjyske, data fra i alt 287 skoledistrikter i det forhenværende hertugdømme Slesvig, der i dag er opdelt mellem Danmark og Tyskland. Traditionelt har man inden for dansk dialektforskning ikke anset de danske *Sprogatlas*-data som særligt interessante, først og fremmest fordi man mente, at de i høj grad var præget af metodiske artefakter, idet de består af skriftlige oversættelser fra standardtysk til dialekterne. Afvigelser fra de forventede danske strukturer er således tit blevet forklaret med primingeffekter i oversættelsesprocessen. Nyere forskning har dog vist, at materialet trods alt kan bruges til undersøgelser af autentiske sprogkontaktfænomener, dvs. tyskpåvirkede træk i de sønderjyske dialekters grammatik. Denne artikel diskuterer de sønderjyske data ud fra et kontaktingvistisk perspektiv. Dette indebærer både en metodisk diskussion og fire korte casestudier af udvalgte grammatiske træk. Studierne viser for det første, at materialet bør anses som en værdifuld dokumentarisk ressource, der med fordel kan bruges i kontaktingvistiske analyser. For det andet demonstrerer de, at tyskpåvirkede grammatiske træk i en vis udstrækning må anses som autentiske og etablerede i 1800-tallets sønderjysk.

Nøgleord: skriftlige dialektdata, oversættelser, sprogkontakt, sønderjysk, tysk

1 Indledning: Georg Wenkers *Sprogatlas over Det Tyske Rige*

Georg Wenker er en af dialektforskningens helt store helte. Hans *Sprogatlas over Det Tyske Rige* (ty. 'Sprachatlas des Deutschen Reiches'; jf. Fleischer, 2017a) er et velkendt megaprojekt fra slutningen af 1800-tallet: Få år efter at de fleste tyske

stater var blevet samlet i ét rige, nu med den preussiske konge som tysk kejser, blev der mellem 1876 og 1887 samlet dialektdata ind fra alle områder i riget for at kortlægge sproglige træk og dialektgrænser. Disse data bestod af spørgeskemaer fra (næsten) alle skoledistrikter i hele det daværende Tyskland, hvor lærerne (som mellemænd) blev bedt om at rekruttere informanter (primært elever), der fik som opgave at oversætte 40 sætninger fra standardtysk til deres lokale dialekt, fx sætning 14 (S14) i spørgeskema 46726 (Q46726) i nedertysk oversættelse fra Flensborg i (1):

- (1) S14
 - a. standardtysk
Mein liebes Kind, bleib hier unten stehn, die bösen Gänse beißen Dich todt.
'Mit kære barn, bliv stående hernede, de onskabsfulde gæs bider dig ihjel.'
 - b. Q46726 Flensborg (ty. *Flensburg*)
Min gude Kind, bliw hier nern stahn, de flimme Gös bieten di dodt.

Lærerne transskriberede svarene samt noterede metasproglig information om den lokale dialekt og andre lokale forhold, og materialet blev sendt tilbage til Wenker ved Marburgs Universitet i Hessen. Senere samlede man også data ind fra tysk-sprogede områder uden for riget, fx fra Østrig og Schweiz, men også fra diverse tysksprogede samfund i Østeuropa. På den måde opstod en samling, der efterhånden kom til at omfatte i alt 57.613 spørgeskemaer¹, dvs. et stort standardiseret datasæt, som gjorde en systematisk sammenligning af dialekttræk mulig. Selvom Wenkers *Sprogtlas* aldrig blev publiceret i den form, der oprindeligt var planlagt, har tysk dialektforskning sidenhen brugt materialet i så stor udstrækning, at det udgør en stor del af dens empiriske grundlag. I dag er hele materialet tilgængeligt digitalt, omend ikke fuldstændigt transskriberet, og det bliver stadig brugt i dialektologiske og især dialektgeografiske studier.

Mindre kendt er, at der i Wenkers materiale også indgår spørgeskemaer, som dokumenterer dialekter af mindretalssprog inden for Det Tyske Riges daværende grænser (Wenker, 1889/2013), bl.a. slaviske og baltiske sprog, fransk, frisisk, jiddisch – og dansk, der er dokumenteret i form af de sønderjyske dialekter, der på det tidspunkt blev (og i en vis grad stadig bliver) talt i det forhenværende hertugdømme Slesvig, både nord og syd for den nuværende dansk-tyske grænse. Man har inden for dansk dialektforskning traditionelt ikke anset dette materiale som særligt interessant. Tværtimod mente man, at materialet var præget af en række metodiske ulemper, bl.a. i forhold til den indirekte indsamlingsmetode og brugen af skriftlige oversættelsesopgaver, som kan resultere i, at de danske data ikke gengiver autentisk dialektal sprogbrug, men er præget af de tyske oversættelsesforlæg (Ringgaard, 1964; M. Bjerrum, 1976). Nyere forskning har dog vist, at materialet er bedre end sit ry (Höder & Winter, 2020; jf. også Fleischer, 2017b). For det første kan det bruges som en dokumentarisk ressource især for de danske dialekter syd for grænsen, som på grund af sprogskiftet til tysk i dag ikke

¹ <https://wenker.online.uni-marburg.de/>

længere er i brug. For det andet kan det også analyseres ud fra en kontaktlingvistisk synsvinkel. Det er sidstnævnte perspektiv som denne artikel indtager: Mere præcist vil artiklen se på strukturelle træk i de sønderjyske data, der kan tolkes som autentiske dialekttræk, til trods for at de også kan forklares som sprogkontaktfænomener ud fra et historisk perspektiv. Dette indebærer en mere generel metodisk diskussion og nogle eksemplariske analyser af udvalgte grammatiske træk; begge dele bygger videre på Höder og Winters (2020) undersøgelse af den sydslesvigske del af datasættet.

Artiklen er struktureret som følger: I afsnit 2 præsenteres de sønderjyske data, deres historiske og dialektale kontekst og den kritik, som materialet tidligere blev mødt med fra dansk dialektologisk side. I afsnit 3 diskuteres det kontaktlingvistiske perspektiv på materialet. Her ligger fokus på spørgsmålet om, hvad der skal til for at identificere autentiske dialekttræk og i tillæg at måle deres geografiske udbredelse i undersøgelsesområdet. I afsnit 4 præsenteres fire korte casestudier. Endelig gives en konklusion i afsnit 5.

2 Det sønderjyske materiale: kontekst, omfang og udfordringer

De sønderjyske spørgeskemaer, som denne artikel fokuserer på, stammer fra det forhenværende hertugdømme Slesvig, som var en del af den danske helstat frem til 1864 (2. Slesvigske Krig) og som i 1866 blev en del af den preussiske provins Slesvig-Holsten og derved også en del af Det Tyske Rige i 1871. I 1920 blev Slesvig delt i to: Nordslesvig (Sønderjylland) tilfaldt Danmark, mens Sydslesvig forblev en del af Tyskland (ty. *Südschleswig* eller *Landesteil Schleswig*; jf. kortet i figur 1).

Slesvig har været flersproget siden den tidlige middelalder. I starten af 1800-tallet blev der talt nedertyske, sønderjyske og nordfrisiske dialekter (på De Nordfrisiske Øer og en smal kyststribe ved Vadehavskysten i Nordfrisland). Den geografiske opdeling mellem sønderjysk og nedertysk talesprog kan tilnærmelsesvis beskrives som følger: Sønderjysk blev brugt nord for en linje som forbinder den nordfrisiske by Husum med Egernførde (ty. *Eckernförde*) ved Østersøen, mens nedertysk var dominerende syd for denne linje. Derudover havde nedertysk længe været det dominerende sprog i byerne og hos den økonomiske og kulturelle elite i hele hertugdømmet, også i Sønderjylland, hvor man desuden også brugte det standardtyske skriftsprog ved siden af eller i stedet for det danske. Den regionale flersprogethed har gennem århundreder resulteret i sprogkontaktfænomener i alle disse sprog og dialekter (jf. Fredsted, 2009a, 2009b; Höder, 2019), herunder også træk, der kan regnes som arealismer i den forstand, at de findes inden for et begrænset geografisk område i netop Slesvig, uden i deres forekomst at være begrænset til et af de regionale sprog (jf. Höder, 2021).

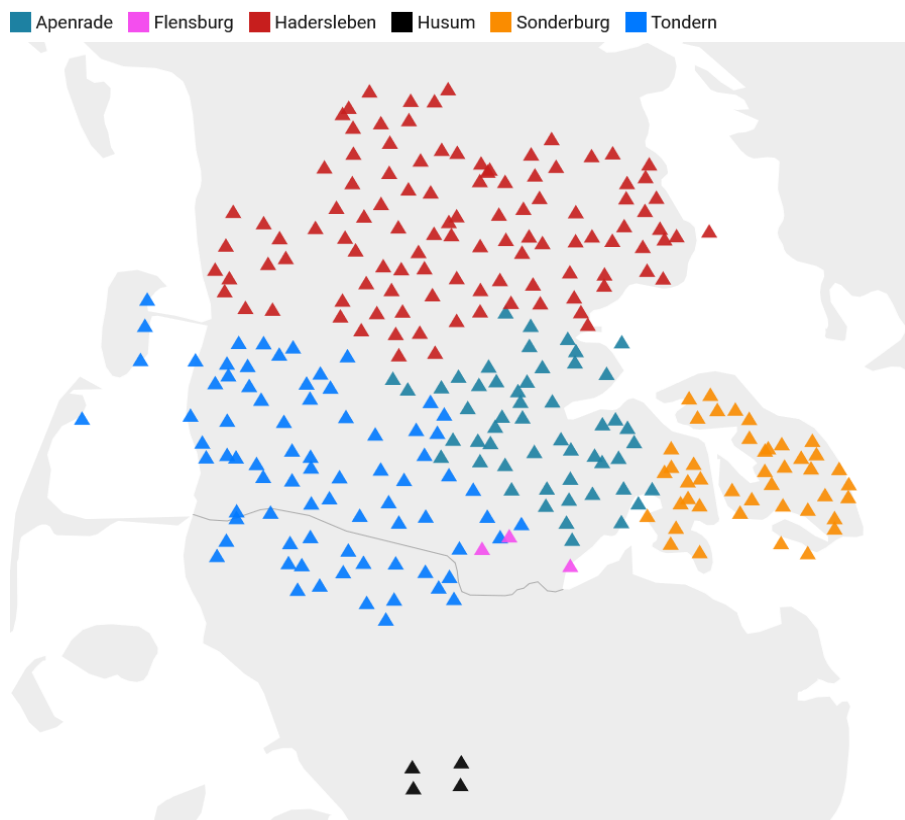

Figur 1: Det forhenværende hertugdømmet Slesvig og grænsen efter 1920

Det tyske sprogs sociokulturelle prestige var nok den afgørende faktor bag sprogskiftet fra sønderjyske til nedertyske dialekter, som gjorde, at sprogrænsen rykkede mod nord i løbet af 1800-tallet, særlig i den østlige del af Sydslesvig. Sønderjysk forsvandt først på halvøen Svans (ty. *Schwansen*) syd for Slien (ty. *Schlei*, en fjord syd for byen Slesvig) og senere også i Angel (ty. *Angeln*, området mellem Slien og Flensborg Fjord) (Höder, 2019). Da dialektmaterialet til Wenkers *Sprogtlas* blev indsamlet, var sønderjyske dialekter stadig i brug i den nordvestlige del af Sydslesvig, selv om den yngre generation i mange landsbyer allerede var skiftet til nedertysk. Dette pointerer Wenker (1889/2013, s. 3–5) også i sin beskrivelse af de danske data.

De sønderjyske data består af sammenlagt 287 spørgeskemaer, heraf 26 fra Sydslesvig og 261 fra Nordslesvig (Sønderjylland). Figur 2 viser spørgeskemaernes geografiske fordeling i forhold til de daværende preussiske amter Aabenraa (ty. *Apenrade*; 52 spørgeskemaer), Flensborg (ty. *Flensburg*; 3), Haderslev (ty. *Hadersleben*; 108), Husum (4), Sønderborg (ty. *Sonderburg*; 43) og Tønder (ty. *Tondern*; 77). Blandt spørgeskemaerne fra Tønder Amt findes ét skema, der dokumenterer dialekten fra List (listmål) på øen Sild (ty. *Sylt*); i de øvrige dele af øen talte man traditionelt en nordfrisisk dialekt (fr. *Sölring*). De fire spørgeskemaer fra Husum Amt repræsenterer dialekterne fra Fjorde Sogn (ty. *Viöl*; fjoldemål), som er blevet beskrevet som meget konservative sammenlignet med nabo-dialekterne og som har været af større interesse for dansk dialektforskning på grund af deres strukturelle arkaismer, bl.a. personbøjning af verber (M. Bjerrum & A. Bjerrum, 1974). At fjoldemålet fremtræder som en dansk

sprogø på kortet, skyldes dog, at der for det meste kun findes ét spørgeskema fra hvert skoledistrikt, til trods for at befolkningen var flersproget, og at det som regel var op til lærerne at vælge, hvilket sprog spørgeskemaet kom til at repræsentere.

Figur 2: Geografisk fordeling af spørgeskemaerne

Selv om det i princippet giver god mening at betragte det sønderjyske datasæt som en lige så værdifuld ressource som de tyske data, har det ikke opnået en lignende status inden for dansk dialektforskning. Det skyldes til dels, at materialet i lang tid ikke har været publiceret og kun fandtes forholdsvis svært tilgængeligt i arkivet i Marburg. Derudover har de (få) danske dialektologer, som overhovedet har beskæftiget sig med de sønderjyske data, for det meste afvist dem som stort set værdiløse, fordi de ifølge deres opfattelse ikke gengav autentisk dialektal sprogbrug. De to vigtigste er Ringgaard (1964), som publicerede en oversigt over det sønderjyske materiale og transskriptioner af spørgeskemaerne på listmål og fjoldemål, og M. Bjerrum (1976) med en detaljeret diskussion af oversættelserne på fjoldemål.

Ringgaard (1964, s. 30) påpeger, at materialet har sin begrænsning, idet oversættelsesforlæggene ”indeholder kun et ret lille ordforråd” og sætningerne er ”konstrueret til belysning af tyske lydige, morfologiske og syntaktiske forhold”. Det kan ikke nægtes, at dette mål i nogle tilfælde har resulteret i (standardtyske) sætninger, der i det mindste lyder lidt pudsige og ikke gør det nemt at forestille sig en kontekst, hvor de kan være andet end uforståelige eller ligefrem latterlige, som fx i (2):

(2) S33

Sein Bruder will sich zwei schöne neue Häuser in eurem Garten bauen.

'Hans bror vil bygge to pæne nye huse til sig selv i jeres have.'

Sætningernes konstruerede semantik og deres manglende kontekstuelle forankring er dog et metodisk problem, som ikke kun gælder de danske data, men hele *Sprogotlas*-materialet. Et mere specifikt problem ved de sønderjyske data er, at transskriptionerne ikke er foretaget af fagfolk, men af lærere, der brugte almindelig ortografi (plus eventuelt ad hoc tilføjede diakritiske tegn) for at gengive dialekternes fonetik. I en del af materialet bruges der således tysk ortografi (Ringgaard, 1964, s. 31), som fx i (3). Her bliver bl.a. <h> som på tysk brugt for at markere vokallængde, <ihre> repræsenterer diftongen [iə] i pronomenet *iem* (standardda. *I*), og <er> gengiver pronomenet *æ* (standardda. *jeg*), svarende til regionale nordtyske udtalevarianter som [ɛɹ, ɛ(:)] for det højtyske pronomen *er* (standardty. [e:ɹ]):

(3) S31

a. standardtysk

Ich verstehe euch nicht, ihr müsst etwas lauter sprechen.

'Jeg forstår jer ikke, I må snakke lidt højere.'

b. Q46645 Hokstrup (ty. *Hoxtrup*)

*Er versteht **ihrem** ik, ihm mutt snack á litt hōjjer.*

Både Ringgaard (1964) og M. Bjerrum (1976) mener derudover at dialektoversættelserne i så høj grad er præget af selve oversættelsesprocessen, at resultaterne ofte er blevet "forvredne danske sætninger" (Ringgaard, 1965, s. 30) og at "bundetheden til oversættelsesforlæggene bevirker, [...] at både syntaks og ordforråd i de tyske sætninger er tilbøjelige til at smitte af på oversættelserne" (M. Bjerrum, 1976, s. 47). Der skulle altså være tale om tværsproglig påvirkning på grund af primingeffekter og derfor burde man ikke uden videre tolke de sønderjyske data – og især leksikale og syntaktiske træk – som autentiske.

Kritikken er berettiget, og den er stadig relevant. Samtidig kan man dog også sætte spørgsmålstegn ved, hvad denne vurdering af dialektale data i grunden bygger på og om materialets autenticitet muligvis alligevel er blevet under vurderet. Et tydeligt eksempel på, hvordan fx M. Bjerrum (1976, s. 33–34) vurderer – og i det mindste delvis mistolker – de sønderjyske data, findes i hendes diskussion af en oversættelse på fjoldemål i (4):

(4) S19

a. standardtysk

Wer hat mir meinen Korb mit Fleisch gestohlen?

'Hvem har stjålet min kurv med kød?'

b. Q46594 (Solved, ty. *Sollwitt*)

Ven har tauen med min Karre mit Kjö.

M. Bjerrum (1976, s. 33–34) læser oversættelsen som *Hvem har tagen* (standardda. *taget*) *med min kurv med kød?* og bemærker, at "med er anbragt forkert, vel under påvirkning af et tænkt tysk *mitgenommen* i stedet for *gestohlen*; *med* skulle

have stået sidst i sætningen.” Hendes forklaring på, hvorfor ordet *med* er placeret efter supinum, er dog ikke umiddelbart indlysende, da man på tysk ville forvente, at hele ordet *mitgenommen* (netop som formen *gestohlen* i forlægget) stod finalt i sætningen (*Wer hat meinen Korb mit Fleisch mitgenommen?*). Derudover er hele Bjerrums analyse her – omend sikkert ubevidst – kendetegnet ved et implicit præskriptivt syn på materialet (ordstillingen beskrives som ”forkert”), som hun grunder på den ekspertviden, hun selv har om fjoldemålet og dets grammatik (bl.a. som medforfatter til *Ordbog over Fjoldemålet*; M. Bjerrum & A. Bjerrum, 1974; jf. også M. Bjerrum, 1974, 1974–1975).

Som Höder og Winter (2020, s. 79–80, 89–90) viser, må analysen af *tauen med* som det dialektale modstykke til standardda. *taget med* dog være en fejl-tolkning. En rimeligere tolkning er, at *med* er en afvigende ortografisk gengivelse af det oblique pronomen *mir*. Begge former er homofone på fjoldemål (*mæ*) ligesom på mange andre dialekter. Stavemåden *med* kan derfor godt forklares som grafisk markør for, at den dialektale udtale (med monoftong) afviger fra den rigsdanske (med diftong); denne stavemåde genfindes også i en del andre sønderjyske spørgeskemaer. Oversættelsen fra Solved kan dermed tolkes som *Hvem har taget mig min kurv med kød?*, svarende til standardda. *Hvem har taget min kurv med kød fra mig?* Disse såkaldte malefaktiver og lignende konstruktioner med frie oblique former kommer jeg tilbage til i afsnit 4.2 og 4.3. Trækket forekommer ikke på samme måde på standarddansk, men kendes til gengæld fra nedertysk (og standardtysk). Det betyder, at brugen af malefaktive former godt kan skyldes tysk påvirkning – enten i form af primingeffekter under oversættelsesprocessen eller også i form af et historisk sprogkontaktfænomen. I sidstnævnte tilfælde ville det være et *autentisk* dialekttræk.

Diskussionen af dette eksempel tydeliggør, at selvom det sønderjyske materiale metodologisk er problematisk på forskellige måder, er der ingen grund til a priori at antage, at *alle* afvigelser fra dialekternes forventede struktur har deres oprindelse i metodiske artefakter. Tværtimod kan de indikere etablerede, autentiske træk i dialekternes grammatik, selvom de også kan være kontaktpåvirkede. Spørgsmålet er således, hvordan man kan afgøre, om et træk er autentisk eller ej.

3 Metodisk tilgang til dialektal autenticitet

Höder og Winter (2020, s. 68–69) foreslår i deres analyse af mulige sprogkontaktfænomener i de sydslesvigske data en metode, der går ud på at vurdere de strukturelle træk ud fra de følgende kriterier:

- a) *Validering i andre data*: Findes et træk udelukkende i *Sprogotlas*-materialet, eller kan man også finde det i andre (typer) data, fx korpusdata fra samme dialektområde, hvor selve sprogproduktionen ikke har været påvirket af primingeffekter i oversættelsesprocessen?

- b) *Frekvens*: Findes et træk kun i enkelte spørgeskemaer, hvor det kan forklares som et resultat af individuelle informanternes (fejlagtige) oversættelse, dvs. som primingeffekt eller lignende? Eller optræder det mere regelmæssigt i materialet, hvilket indikerer en større grad af etablering?
- c) *Oversættelsesdivergens*: Hvor frekvente er individuelle afvigelser fra forlæggene i forhold til hele materialet? Jo mere informanterne tillader sig generelt at afvige fra forlæggene, jo mindre kan man gå ud fra, at overensstemmelser mellem forlæggene og oversættelserne blot skyldes uspecifikke primingeffekter.

Ved at bruge disse kriterier påviser Höder og Winter (2020), at en række morfosyntaktiske træk i de sydslesvigske data må regnes som autentiske.

Casestudierne (afsnit 4) følger i princippet de samme kriterier, men operationaliserer de første to på en måde, der gør det nemmere at gennemføre kvantitative og derved også geografiske analyser. Operationaliseringen består i, at hver oversættelse af en sætnings(del), der indeholder et relevant træk, bliver tildelt en score (0 eller 1) for dens strukturelle overensstemmelse med hhv. det tyske forlæg (*G[ermanness] score*) og den forventede dialektale struktur (*D[anishness] score*); *Danishness* svarer enten til den fællesdanske grammatik (dvs. de grammatiske strukturer som er kendt fra standarddansk og andre danske varieteter) eller til en specifik struktur i sønderjyske dialekter, såfremt den er beskrevet i litteraturen.

Fremgangsmåden kan illustreres ved oversættelserne i (5) i forhold til malefaktive pronominer:

- (5) S19
- a. standardtysk
*Wer hat **mir** meinen Korb mit Fleisch gestohlen?*
'Hvem har stjålet min kurv med kød?'
 - b. Q46594 (Solved, ty. *Sollwitt*)
*Ven har tauen **med** min Karre mit Kjör.*
 - c. Q47006 (List)
*Wän har ftale (**Ø**) min Kore med Kjöd?*

Oversættelsen fra Solved indeholder et malefaktivt pronomen (*med*), der modsvare strukturen i det tyske forlæg (*mir*; G-score 1), men den afviger fra den fællesdanske grammatik (fx *taget ... fra mig*, eller en oversættelse helt uden malefaktiv; D-score 0). I List er det omvendt: Oversættelsen afviger fra det tyske forlæg (G-score 0), men stemmer overens med en almindelig dansk struktur (uden malefaktiv; D-score 1).

En høj G-score implicerer ikke automatisk en lav D-score eller vice versa. Et eksempel er ordstillingen i (6):

- (6) S37
- a. standardtysk
*Die Bauern **hatten** fünf Ochsen und neun Kühe und zwölf Schäfchen vor*

das Dorf gebracht, die wollten sie verkaufen.

'Bønderne havde ført fem stude og ni køer og tolv små får ud af byen; dem ville de sælge.'

- b. Q46851 (Feldsted, ty. *Feldstedt*)
Æ býnder hai brungen fem Stud aa ni Köer aa töl fmaa Faar uden for æ Bý, dem vild di fæl.
- c. Q46705 (Tinningsted, ty. *Tinningstedt*)
Á Büinnára hai femm Stuur a nii Köá a táól foár fa á Bü brungen, demm wiil di fääl.

Den tyske ordstilling med det finitte verbum på anden plads og et sætningsfinalt infinit verbum genfindes i oversættelsen fra Tinningsted, hvor den dog må regnes som genuint dansk, idet ordstillingsmønsteret kendes fra sønderjyske dialekter som en aspektuel markør for resultativitet (jf. afsnit 2.1). Tinningsted-oversættelsen får derfor både tildelt en G-score og en D-score på 1. Oversættelsen fra Feldsted, som følger den fællesdanske struktur, afviger derimod fra det tyske forlæg (G-score 0, D-score 1). I nogle tilfælde afviger oversættelser både fra forlæggets struktur og fra den forventede dialektale struktur, fx hvis de gengiver indholdet ved at bruge en helt anden formulering (G-score 0, D-score 0).

Ved hjælp af gennemsnitlige scoreværdier bliver det muligt at måle både frekvensen og oversættelsesdivergensen for enkelte træk (eller flere træk) i hele materialet. Høje G-scores indikerer en høj frekvens for et individuelt træk, der følger et tysk mønster. Høje D-scores indikerer at oversættelserne afviger fra det tyske oversættelsesforlæg. Forskellige G-scores for forskellige træk indikerer, at der ikke kan være tale om uspecifikke primingeffekter.

Derudover bruges scoreværdierne i geografiske analyser. Den geografiske fordeling af forskellige strukturelle træk i *Sprogatlas*-materialet er for det første relevant i sig selv ud fra et deskriptivt perspektiv. For det andet burde strukturelle træk, der repræsenterer autentiske sprogkontaktfænomener og ikke tilfældige primingeffekter, vise en tendens til geografisk variation: De forventes at være mere frekvente i de geografiske områder, hvor sprogkontakten var mest udpræget, dvs. længere mod syd, og mindre frekvente i de nordlige dele af Sønderjylland. Denne hypotese kan testes statistisk ved hjælp af en såkaldt punktbiseriel korrelationskoefficient (Kornbrot, 2014), som angiver hvorvidt en dikotom variabel (en G- eller D-score) korrelerer med en kontinuerlig variabel (geografisk bredde). Koefficienten r_{pb} har en værdi mellem -1 og $+1$. Jo nærmere r er til yderpunkterne, jo større er sammenhængen mellem variable; en negativ korrelation betyder, at scoren er højere i syd end i nord.

4 Udvalgte træk: fire casestudier

I de følgende afsnit præsenteres fire casestudier af udvalgte grammatiske træk, der kunne tænkes at repræsentere autentiske sprogkontaktfænomener i de sønderjyske data. Målet med studierne er at illustrere metoden, men også at demonstrere dens potentiale i den forstand, at den faktisk kan bruges både til at

bekræfte og til at afkræfte hypoteser om kontaktpåvirkning for et bestemt træk. Udvalget af grammatiske træk bygger videre på Höder og Winter (2020), som også tester resultativ ordstilling (afsnit 4.1) og possessiv vokativ (afsnit 4.4), men som ikke skelner mellem forskellige typer af ikke-argumentale oblikke former, dvs. de behandler nominale malefaktiver (afsnit 4.2) og eksterne nominale possessorer (afsnit 4.3) under ét.

4.1 Resultativ ordstilling

Den tyske ordstilling i deklarative hovedsætninger adskiller sig fra den danske bl.a. ved placeringen af finitte og infinitte verballed, fx i sætninger med finitte temporale hjælpeverber. På tysk står i princippet alle sætningsled, herunder direkte objekter, mellem hjælpeverbet og supinum (ty. *Verbklammer*), hvad der typisk resulterer i stor afstand mellem verballedene. Sammenlignet med tysk kan der på dansk kun stå visse ledtyper mellem det finitte og det infinitte verballed: Ud over nægtelsespartikler, sætningsadverbialer og i visse tilfælde andre adverbialer (Hansen & Heltoft, 2011, s. 1585–1588 og s. 1612–1614) er det kun subjekter (hvis de ikke står præverbalt) og nægtede argumenter, der kan stå mellem verballedene. De to ordstillingsmønstre er illustreret i (7):

(7)

- a. standardtysk
*Ich **habe** das Buch nie von Anfang bis Ende **gelesen**.*
- b. standarddansk
*Jeg **har** aldrig **læst** bogen fra ende til anden.*

I sønderjysk forekommer både den danske ordstilling og en ordstillingsvariant, der strukturelt ligner det tyske mønster, idet objekter kan stå før det infinitte verbum. Denne variant er dog ikke funktionelt neutral, men har en aspektuel betydning. A. Bjerrum (1930–1931, s. 20–21, 1931–1932, s. 119–120; jf. også Pedersen, 2019, s. 317–318) beskriver den som en markør for en opnået tilstand (til forskel fra begivenheder), dvs. den markerer resultativitet, fx i (8) (A. Bjerrum 1930–1931, s. 20):

(8) fjoldemål

- a. *Jeg **har flyttet** Køerne.*
'Jeg har flyttet køerne.'
(aspektuelt umarkeret ordstilling)
- b. *Jeg **har** Køerne **flyttet**.*
'Jeg er færdig med at flytte køerne; jeg har fået flyttet køerne.'
(resultativ ordstilling)

I sin gennemgang af spørgeskemaet fra Fjorde påpeger M. Bjerrum (1976, s. 26–27 og 44) også tilsvarende, at dette tilsyneladende tyske mønster repræsenterer et autentisk dialekttræk, selvom oversættelsen ellers afviger fra fællesdansk grammatik.

I Wenkers spørgeskema findes der to deklarative hovedsætninger (S8 og S37), der kan tolkes resultativt. De indeholder både et temporalt hjælpeverbum, et supinum og et objekt (som står mellem verballeddene). Det kan konstateres, at begge ordstillingsvarianter forekommer i de sønderjyske oversættelser:

- (9) S8
- a. standardtysk
*Die Füße thun mir sehr weh, ich glaube, ich **habe** sie durchgelaufen.*
 - b. Q46833 (Tønder, ty. *Tondern*)
*Á För'r gör mä wēh, ä tror ä **har löffen** em igjömmel.*
 - c. Q46594 (Solved, ty. *Sollwitt*)
*E Fetter gjör med weh, e **troer** e her dem ihjemma **lauben**.*
'Mine fødder gør meget ondt, jeg tror, jeg har slidt dem i stykker.'
- (10) S37 (det samme som (6))
- a. standardtysk
*Die Bauern **hatten** fünf Ochsen und neun Kühe und zwölf Schäfchen vor das Dorf **gebracht**, die wollten sie verkaufen.*
'Bønderne havde ført fem stude og ni køer og tolv små får ud af byen; dem ville de sælge.'
 - b. Q46851 (Feldsted, ty. *Feldstedt*)
*Æ býnder **hai brungen** fem Stud aa ni Köer aa töl fmaa Faar uden for æ Bý, dem vild di fæl.*
 - c. Q46705 (Tinningsted, ty. *Tinningstedt*)
*Á Büinnárá **hai** femm Stuur a nü Köá a táól foár fa á Bü **brungen**, demm wiil di fääl.*

Oversættelser som følger ordstillingsmønstrer i (9b) og (10b) får tildelt en G-score på 0 og en D-score på 1, mens ordstillingsmønstrer i (9c) og (10c) får både en G- og en D-score på 1. I nogle tilfælde har informanterne valgt stærkt afvigende formuleringer som fx den i (11), som resulterer i G- og D-scores på 0:

- (11) S37
Q46840 (Vollerup, ty. *Wollerup*)
*Æ Bönner **er kommen te vor By mæ** fem Stuur aa tol fmaa Faaer, dem vil di fæel.*
'Bønderne er kommet til vores by med [...].'

Selv om der ikke er tvivl om, at trækket er autentisk, er det uklart, hvordan denne ordstilling er opstået og om dens geografiske udbredelse skyldes kontakten med tysk. A. Bjerrum (1930, s. 19–20) forklarer den resultative ordstilling som en strukturel arkaisme, fordi den svarer til ordstillingsmønstrer i fx gammeldansk (jf. Heltoft, 2019, s. 132–135). Nyere forskning pointerer dog, at diakron stabilitet i nogle tilfælde også kan regnes som sprogkontaktfænomen, især når den medfører kognitive og sprogsociale fordele for sprogbrugerne (Kühl & Braunmüller, 2014). Spørgsmålet om trækkets geografiske udbredelse i et sprogkontaktområde er derfor stadig relevant.

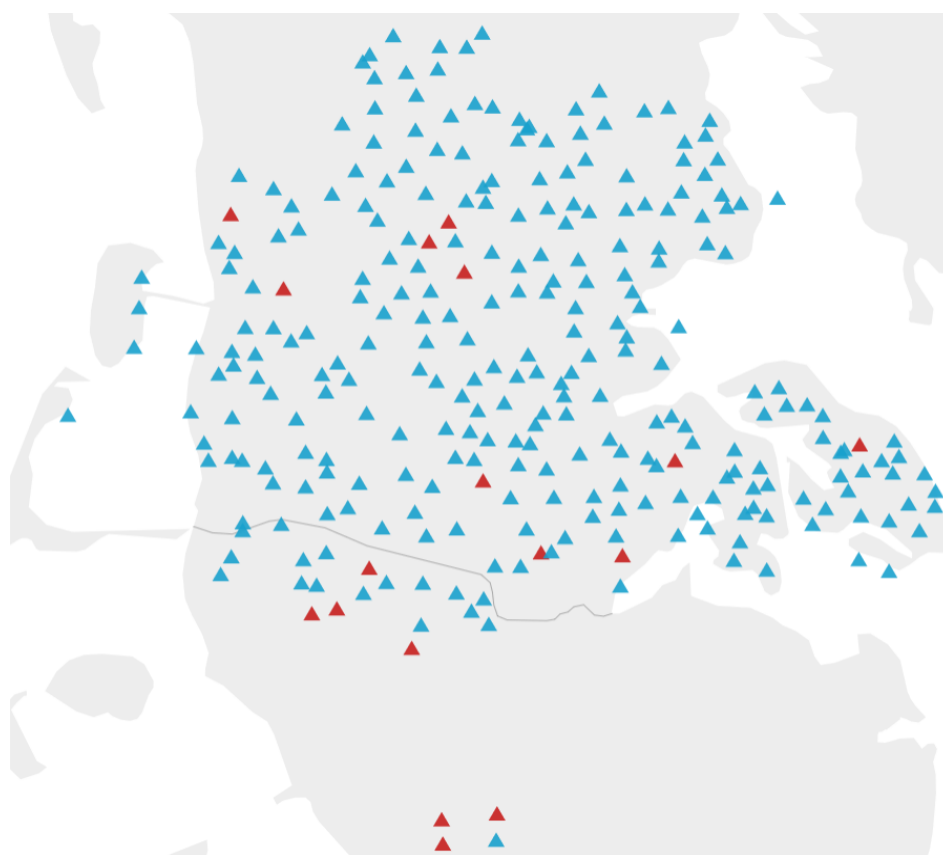
Af tabel 1 fremgår, at resultativ ordstilling kun er brugt i få oversættelser. G-scoreværdien for hele materialet er lav; resultativ ordstilling forekommer kun i

3 % af spørgeskemaerne, mens den høje D-score afspejler den store andel af oversættelser, der svarer til den forventede danske ordstilling. At D-scoren ikke er endnu højere, skyldes, at mange informanter har valgt en helt anden formulering i deres oversættelser, muligvis fordi forlægget indeholder et idiomatisk udtryk (ty. *die Füße durchgelaufen*), der mangler en strukturel ækvivalent på dansk.

	+Resultativ ordstilling	-Resultativ ordstilling	Andet	G-score	D-score
S8	10	140	137	0,03	0,52
S37	10	246	31	0,03	0,89
Sum	20	386	168	0,03	0,71

Tabel 1: Resultativ ordstilling (kvantitativ fordeling og gennemsnitlige scoreværdier)

Kortet i *figur 3* viser den geografiske fordeling af ordstillingsvarianterne: Røde trekkanter indikerer, at informanterne bruger resultativ ordstilling i mindst én af sætningerne. Blå trekkanter betyder, at informanterne udelukkende bruger standarddansk ordstilling eller afvigende formuleringer.

Figur 3: Resultativ ordstilling (geografisk fordeling)

Kortet viser, at resultativ ordstilling ikke er begrænset til et bestemt område, men forekommer i hele Slesvig. Alligevel er der en relativt lav, men højsignifikant negativ korrelation mellem forekomsten af resultativ ordstilling og geografisk bredde ($r_{pb} = -0,22216$, $p = 0,00015$). Der synes altså at være en svag tendens til, at resultativ ordstilling er almindeligere mod syd, hvor kontakten med tysk i højere grad gør sig gældende. Samtidig er der intet, der tyder på, at brugen af resultativ ordstilling skyldes primingeffekter eller manglende dialektkompetence hos informanterne.

4.2 Nominal malefaktiv

Malefaktiver er ord, der angiver en referent, som en handling er til gene for. Denne tematiske rolle markeres forskelligt i forskellige sprog. På dansk bliver den (i lighed med dens positive modstykke benefaktiv) typisk markeret med en præposition:

- (12) standarddansk
Drengene stjal cyklen fra damen.

På tysk er det derimod typisk, at malefaktiver optræder som kasusmarkerede nominaler i ditransitive konstruktioner med semantisk passende verber. I tyske varieteter, hvor der er en forskel mellem dativ og akkusativ, står malefaktiver i dativ, ellers har de oblik kasus:

- (13)
- a. standardtysk
Die Jungen haben der Frau (dativ) das Fahrrad geklaut.
'Drengene stjal cyklen fra damen.'
 - b. nedertysk
De Jungs hebbt de Fru (oblik) dat Fohrrad klaut.

En lignende konstruktion har også fandtes i dansk op til det 19. århundrede (Hansen & Heltoft, 2011, s. 1313–1314). I moderne dansk bliver disse såkaldte frie indirekte objekter dog kun brugt for at angive den tematiske rolle receptiv, dvs. at referenten får noget, ikke at noget er gavnligt (eller skadeligt) for nogen.

En sætning i Wenkers spørgeskema (S19) indeholder en malefaktiv, som i oversættelserne dels bliver gengivet med en strukturelt lignende konstruktion, dvs. en oblik nominal malefaktiv (G-score 1, D-score 0), dels enten med en malefaktiv præpositionsfrase eller helt uden malefaktiv (G-score 0, D-score 1):

- (14) S19
- a. standardtysk
Wer hat mir meinen Korb mit Fleisch gestohlen?
'Hvem har stjålet min kurv med kød?'
 - b. Q46838 (Bylderup, ty. *Bülderup*)
Hvonn ha staaht (Ø) min Korre mæ Kjór i?
 - c. Q46989 (Agerskov, ty. *Aggerschau*)
Wenn har stoel mü min Koer mä Kjö.

Som *tabel 2* viser, bruger de fleste informanter ikke nominale malefaktiver i deres oversættelser. Trækket er alligevel ikke ligefrem sjældent; mere end hver femte informant bruger det.

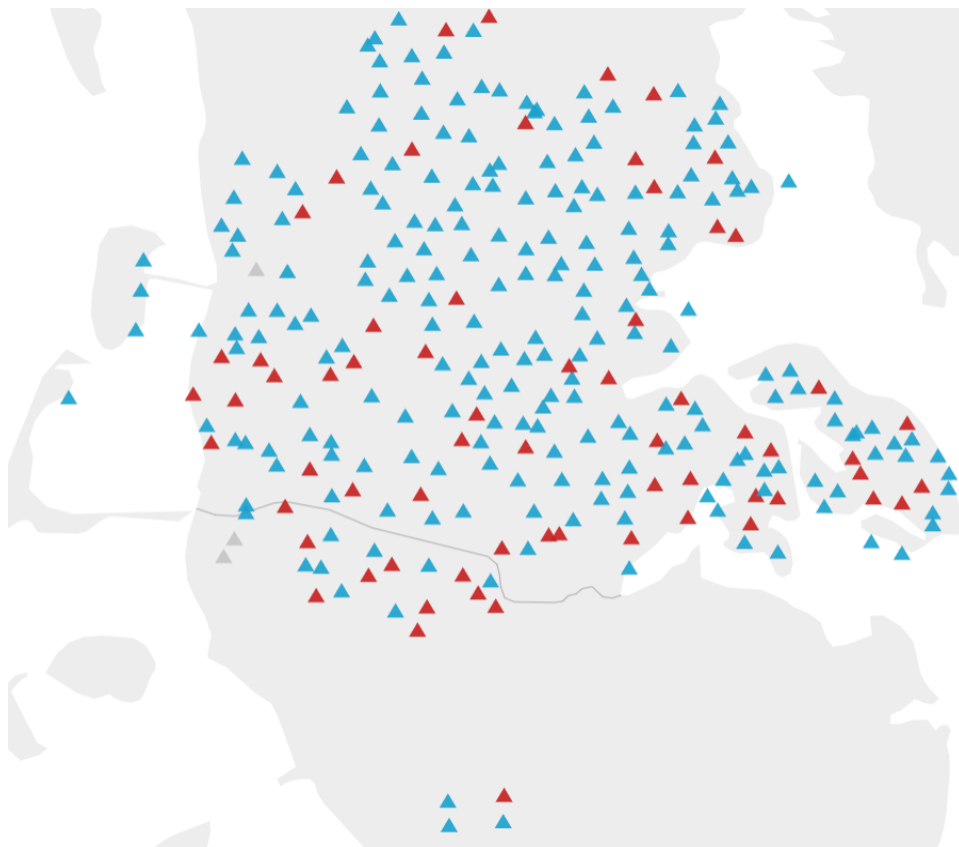
	+Nominal malefaktiv	-Nominal malefaktiv	Andet	G-score	D-score
S19	65	163	19	0,23	0,76

Tabel 2: Nominal malefaktiv (kvantitativ fordeling og gennemsnitlige scoreværdier)

Udover trækkets hyppige forekomst i *Sprogotlas*-materialet kan det også valideres i korpusdata fra Sydslesvig, bl.a. fra listmål og fjoldemål:

- (15) a. listmål (Nickelsen, 1963, s. 17)
*de æ **mæ** so i væj*
 'Det står sådan i vejen for mig.'
 b. fjoldemål (M. Bjerrum & A. Bjerrum, 1974, s. 335)
*du mat ek skeend **mæ** der*
 'Du må ikke ødelægge det for mig.'

Et yderligere argument for trækkets autenticitet ligger i dets (heterogene) geografiske udbredelse, som fremgår af kortet i *figur 4*. Røde trekkanter er forekomster i spørgeskemaerne med nominale malefaktiver, mens blå trekkanter er det modsatte. Data, som ikke kan kategoriseres, repræsenteres af grå trekkanter.

Figur 4: Nominal malefaktiv (geografisk fordeling)

Som kortet viser, er dette træk hyppigere i de sydlige dele af undersøgelsesområdet. Denne tendens bekræftes også af den statistiske analyse, der viser, at forekomsten af nominale malefaktiver korrelerer negativt med geografisk bredde; korrelationen er lav, men højsignifikant ($r_{pb} = -0,18855$, $p = 0,00133$).

4.3 Nominal ekstern possessor

En ekstern possessor er en possessor (dvs. i det mest prototypiske tilfælde en ejer), der ikke står inden for den samme frase som sit possessum (dvs. det ejede), men optræder som et syntaktisk selvstændigt led i sætningen. Eksterne possessorer forekommer i mange sprog (König, 2001, s. 970–971). Semantisk er konstruktioner med eksterne possessorer i de fleste sprog kendetegnet af, at possessoren har en forholdsvis høj position i animethedshierarkiet og at den possessive relation ligger højt i alienabilitetshierarkiet (König, 2001, s. 976–977), dvs. possessoren er snarere et proprium end et appellativ og snarere animat end inanimat, og possessum er snarere en kropsdel eller en uadskillelig del af en større enhed end en genstand. Desuden er det typisk sådan, at possessum har den tematiske rolle patiens i sætningen og at possessoren således påvirkes på en indirekte måde af det, der sker med possessum. I de fleste europæiske sprog optræder eksterne possessorer enten som frie oblikke nominaler eller som adpositionalfraser (Haspelmath, 1999). De to strukturelle typer er fordelt sådan, at de centraleuropæiske sprog typisk har frie oblikke nominaler (typisk kaldt *dative external possessors* i typologisk terminologi), mens adpositional markering er typisk for den geografiske periferi (Haspelmath, 2001, s. 1498). Den geografiske grænse for oblikke nominale possessorer adskiller (standard)dansk og (standard)tysk:

(16)

a. standarddansk

Hun kastede en sten i hovedet på sin chef (præpositional ekstern possessor).

Du brækkede mit (possessivt pronomen, ikke-ekstern possessor) *ben!*

b. standardtysk

Sie warf ihrer Chefin (oblikt nominal) *einen Stein an den Kopf.*

Du hast mir (oblikt nominal) *das Bein gebrochen!*

Det bør nævnes, at nominale eksterne possessorer overlapper strukturelt med nominale malefaktiver (og benefaktiver) i de sprog, hvor begge konstruktioner findes, idet malefaktiverne (og benefaktiverne) i det tilfælde kan siges at udgøre en undertype. Dette er gældende for tysk, men ikke dansk.

I Wenkers spørgeskema findes der en sætning (S8) med en nominal ekstern possessor. I *Sprogatlas*-materialet findes både oversættelser, hvor en strukturelt ækvivalent konstruktion bruges på sønderjysk (G-score 1, D-score 0), og semantisk ækvivalente oversættelser uden nominal ekstern possessor (G-score 0, D-score 1):

- (17) S8
- standardtysk
*Die Füße thun **mir** sehr weh, ich glaube, ich habe sie durchgelaufen.*
'Mine fødder gør meget ondt, jeg tror, jeg har slidt dem i stykker.'
 - Q47009 (Harres, ty. *Harrits*)
*Ae Förrer gjør **mā** grou undt, ä troer, ä ar löwwen Gaf aa em.*
 - Q46969 (Sønder Vilstrup, ty. *Süderwilstrup*)
***Min** Förrer gör grov undt, æ trör, der er gan Haaal aa em.*

Af tabel 3 fremgår, at mere end hver tredje informant bruger en nominal ekstern possessor i sin oversættelse. Dette tyder på, at trækket er ret fast etableret i de sønderjyske dialekter.

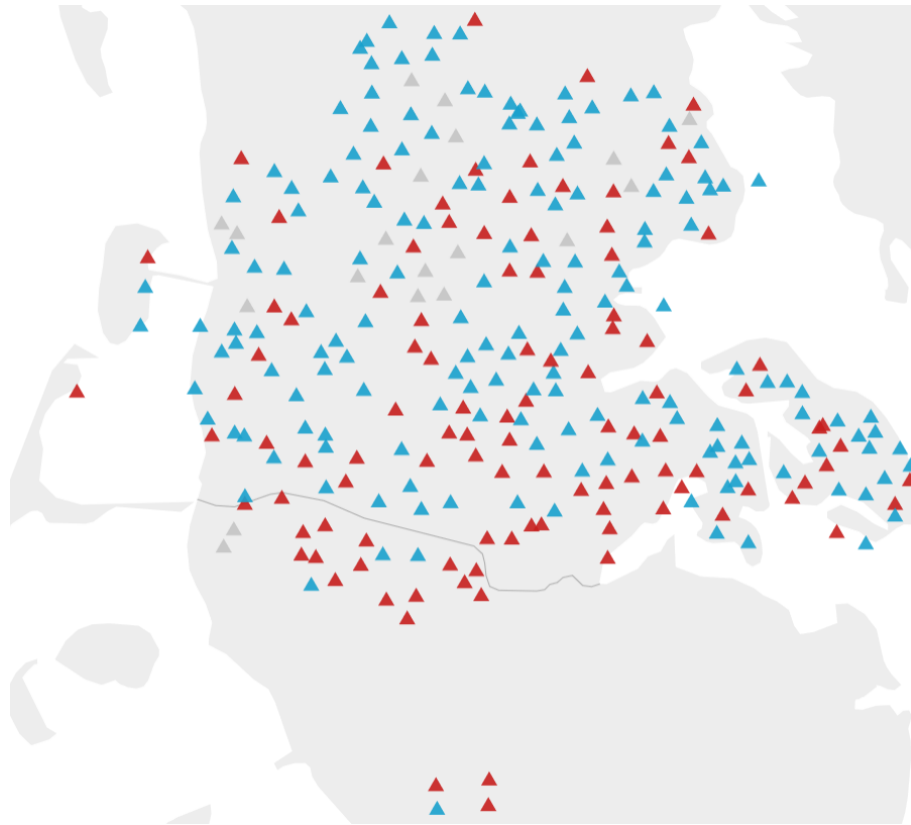
	+Nom. ekst. possessor	-Nom. ekst. possessor	Andet	G-score	D-score
S8	105	163	19	0,37	0,57

Tabel 3: Nominal ekstern possessor (kvantitativ fordeling og gennemsnitlige scoreværdier)

Trækket kan også valideres i korpusdata, fx fra Fjorde:

- (18)
- fjoldemål (M. Bjerrum & A. Bjerrum, 1974, 335)
*der svemær **mæ** får ar øjn*
'Det flimrer for mine øjne.'
 - fjoldemål (M. Bjerrum, 1974–1975, 85)
*da slengt di **mæ** åp om ar arm*
'Så slyngede de sig op om mine arme.'

Kortet i figur 5 viser trækkets geografiske fordeling. Røde trekkanter betyder, at nominale eksterne possessorer er brugt i oversættelserne, blå trekkanter det modsatte. Data, der ikke kan kategoriseres, repræsenteres af grå trekkanter. Den geografiske tendens er tydelig: Nominale eksterne possessorer er mere udbredte i de sydligere dialekter end længere mod nord. Den statistiske analyse viser det samme: Der er en negativ korrelation mellem forekomsten af nominale eksterne possessorer og geografisk bredde; korrelationen er moderat og højsignifikant ($r_{pb} = -0,31214$, $p < 0,0001$).

Figur 5: Nominal ekstern possessor (geografisk fordeling)

4.4 Possessiv vokativ

Ved possessiv vokativ forstår man en nominalfrase, der består af et possessivt pronomen i anden person og et appellativ. Pronomenet i denne konstruktion refererer dog ikke til en possessor, men markerer frasen som en prædikation, og appellativet har en prædikativ funktion. Konstruktionen betyder altså, at den tiltalte er det, som appellativet referer til. Possessiv vokativ er et nordisk særtræk, der ikke har en strukturel ækvivalent i tysk, hvor man i stedet bruger personlige pronomener i nominativ:

- (19) a. standarddansk
*Det er kapitalisme, **dit** fjols!*
 b. standardtysk
*Das ist Kapitalismus, **du** Trottel!*

Possessiv vokativ bruges sjældent som argument i sætningen, men for det meste rent vokativisk og ekspressivt, ikke mindst i forbindelse med skældsord. Derudover er der også forskellige strukturelle begrænsninger i forskellige sprog (den danske og norske konstruktion forekommer kun i singularis, mens den svenske også kan bruges i pluralis, fx standardsv. *era idioter*).

Konstruktionens oprindelse og alder er uklar, men der er belæg for konstruktionen fra fx gammeldansk og gammelsvensk (jf. *Ordbog over det danske Sprog*, 'din', §2; *Svenska Akademiens ordbok*, 'din', §II). Dette tyder på,

at der er tale om en fællesnordisk innovation. I jyske dialekter er konstruktionen etableret, men efter pronomenets fonetiske realisering at dømme, kan konstruktionen være et relativt ungt lån fra standardsproget, eftersom pronomenet bruges i sin trykstærke, mere standardnære form (*Jysk Ordbog*, 'din', §2, også note 31). Der er belæg for, at den formentlig ældre konstruktion med personligt pronomen stadig var i brug omkring 1900, men disse forekomster er sporadiske (*Jysk Ordbog*, 'du').

En af sætningerne i *Sprogatlas*-spørgeskemaet indeholder en prototypisk kontekst for possessiv vokativ (S11). I de sønderjyske data findes der både oversættelser med denne konstruktion (G-score 0, D-score 1) og oversættelser med personlige pronomener (G-score 1, D-score 0):

(20) S11

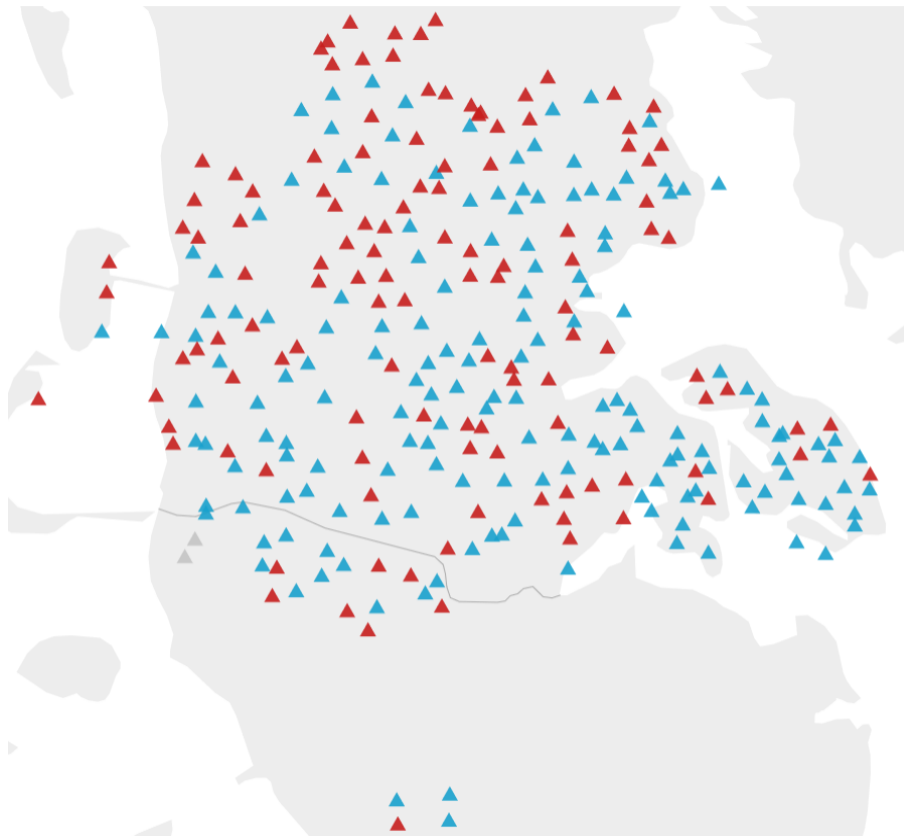
- a. standardtysk
Ich schlage Dich gleich mit dem Kochlöffel um die Ohren, Du Affe!
'Jeg slår dig straks på ørene med grydeskeen, din abe!'
- b. Q47000 (Sønderballe, ty. *Süderballig*)
Ä flaer dä gelik om ä Örer me ä Grüskee, din Afkat.
- c. Q47086 (Øster Lindet, ty. *Osterlinnet*)
A fleer dei geliik mæ e Gryske om e Ører, daa Afkot.

Tabel 4 viser en høj G-score og et relativt ligeligt forhold mellem svarene med possessiv vokativ og svarene uden. Dette bekræfter, at begge konstruktioner er etablerede i sønderjysk.

	+Possessiv vokativ	-Possessiv vokativ	Andet	G-score	D-score
S11	164	121	2	0,42	0,57

Tabel 4: Possessiv vokativ (kvantitativ fordeling og gennemsnitlige scoreværdier)

Kortet i *figur 6* viser trækkets geografiske fordeling. Røde trekkanter repræsenterer den tilsyneladende tyske konstruktion med personligt pronomen, mens de blå trekkanter betegner possessiv vokativ; grå trekkanter betyder, at oversættelserne ikke kunne kategoriseres. Ved første øjekast er fordelingen uventet, idet possessiv vokativ er hyppigere i syd, mens den tyske struktur med personligt pronomen er dominerende i de nordlige dele af området. Indtrykket bekræftes også af den statistiske analyse, der viser en forholdsvis lav, men højsignifikant *positiv* korrelation mellem forekomsten af den tyske struktur og geografisk bredde ($p_{pb} = +0,26033$, $p < 0,00001$).

Figur 6: Possessiv vokativ (geografisk fordeling)

Denne geografiske fordeling modsiger hypotesen om, at forekomsten af dette træk skyldes tysk kontaktpåvirkning. En mulig tolkning af resultatet er, at de sydlige dialekter er mere konservative i forhold til den innovative (omend ikke nye) konstruktion med possessiv vokativ. Brugen af personlige pronominer bør i dette tilfælde betragtes som et reliktfænomen. En sådan tolkning forudsætter, at possessiv vokativ er yngre i jysk end i fx andre danske dialektområder. En afklaring af dette spørgsmål ligger imidlertid uden for rammerne af denne artikel.

Samtidigt bekræfter den geografiske heterogenitet i sig selv dog stadig den overordnede antagelse, at brugen af tysklignende strukturer i de sønderjyske data ikke a priori kan afvises som udslæt af metodiske artefakter, men også afspejler autentiske dialekttræk. Det er imidlertid påfaldende, at informanterne i de sydlige dele af undersøgelsesområdet ikke kun bruger, men faktisk *foretrækker* en dialektal struktur, der afviger fra kontaktsprogets grammatik – på trods af mulige primingeffekter i oversættelsesprocessen.

5 Konklusion

Höder og Winter (2020) studie konkluderer, at de sønderjyske *Sprogtlas*-data fra Sydslesvig er bedre end deres ry. Denne konstatering kan – i det mindste for de udvalgte grammatiske træk – bekræftes for hele materialet med den foreliggende

undersøgelse, som bygger på kvantitativ beskrivelse og validering i andre typer data samt supplerende geografiske og statistiske analyser.

I det hele taget viser analyserne, at de undersøgte dialekttræk må regnes som autentisk sønderjyske og at forekomsterne i Wenkers materiale ikke kun kan forklares som metodiske artefakter, dvs. som tværspørgelig påvirkning i oversættelsesprocessen. Alle træk kan valideres i andre data, og resultaterne viser, at det ikke kun er enkelte informanter, der bruger trækkene, men at de forekommer i mange informanters oversættelser, omend i forskellig grad. Desuden er informanterne – som gruppe – tilstrækkeligt dialektkompetente til at kunne producere forventede danske strukturer, også når dette indebærer oversættelsesdivergens. Derudover viser de geografiske og statistiske analyser, at selv om trækkene generelt set forekommer i hele undersøgelsesområdet, er der en højsignifikant tendens til geografisk variation i den forstand, at informanterne i nogle områder bruger de tysklignende strukturer hyppigere end andre informanter i andre områder. Dette betyder, at der ikke kan være tale om uspecifikke primingeffekter. For tre af de undersøgte fire træk svarer den geografiske fordeling til hypotesen om, at de tysklignende træk er mere etablerede i det område, hvor kontakten har været mest intensiv; det fjerde træk (possessiv vokativ) viser den modsatte tendens og modsiger dermed hypotesen om, at dette er et sprogkontaktfænomen.

Resultaterne passer godt ind i et mere nuanceret billede af den gradvise konvergens, der er at forvente i en region, hvor der i lang tid har været intensiv kontakt mellem dialekter på tværs af sproggrænsen. Ikke desto mindre er dette studie kun et første skridt, der dog viser, at de sønderjyske data kan bruges til denne type analyser. Både materialet og resultaterne har imidlertid deres begrænsninger. Materialets metodiske ulemper kan og bør ikke negligeres, og det er stadig tvivlsomt, hvor meget man ved hjælp af spørgeskemaerne kan sige om dialekten i en specifik landsby eller et bestemt delområde. (Dette problem gælder også de tyske data.) Man bør også være forsigtig i forhold til, hvordan man vælger at tolke kvantitative og især geografiske resultater. Den geografiske variation, der er, kan således ikke tolkes sådan, at et træk ikke er etableret i dele af området, blot fordi informanterne ikke bruger det i deres oversættelser. Informanternes forskellige svarpræferencer tyder dog på forskellige grader af etablering i nord og syd (fx fordi de tyskpåvirkede træk i højere grad har udkonkurreret ældre varianter i de områder, hvor sprogkontakten har været mest intensiv).

Sidst, men ikke mindst, er det vigtigt at fremhæve, at tysk kontaktpåvirkning ikke er det samme som tysk oprindelse. De træk, der ser ud til at være påvirkede af kontakten med nabosproget, kan i nogle tilfælde være strukturelle lån fra tysk, men der er også andre relevante mekanismer, fx stabilitet og intensivering af sproginterne udviklinger på grund af sprogkontakt, som denne artikel ikke har fokuseret på.

Litteratur

- Bjerrum, A. (1930–1931). Lidt sønderjysk Syntax. *Danske Folkemål*, 4, 17–24.
- Bjerrum, A. (1931–1932). Nogle Sprogprøver fra Fjorde. *Danske Folkemål*, 5, 113–127.
- Bjerrum, M. (1974). Fjoldemålets participiumsformer og deres anvendelse. I M. Bjerrum & P. Andersen (red.), *Festskrift til Kristian Hald. Navneforskning, dialektologi, sproghistorie. På halvfyfjerdingsdagen 9. 9. 1974* (s. 205–213). Akademisk Forlag.
- Bjerrum, M. (1974–1975). Efterslæt af sprogprøver fra Fjorde. *Danske Folkemål*, 20, 81–102.
- Bjerrum, M. (1976). Wenkers 40 sætninger på Fjoldemål 1880. *Danske Folkemål*, 21, 19–58.
- Bjerrum, M. & Bjerrum, A. (1974). *Ordbog over Fjoldemålet*. Akademisk Forlag.
- Fleischer, J. (2017a). *Geschichte, Anlage und Durchführung der Fragebogen-Erhebungen von Georg Wenkers 40 Sätzen. Dokumentation, Entdeckungen und Neubewertungen*. Olms.
- Fleischer, J. (2017b). Syntax und Arealität: Methoden und Resultate eines syntaktischen Wenker-Atlas. I H. Christen, P. Gilles & C. Purschke (red.), *Räume, Grenzen, Übergänge. Akten des 5. Kongresses der Internationalen Gesellschaft für Dialektologie des Deutschen (IGDD)* (s. 137–164, 389–391). Steiner.
- Fredsted, E. (2009a). Sprachen und Kulturen in Kontakt – deutsche und dänische Minderheiten in Sønderjylland/Schleswig. I C. Stolz (red.), *Neben Deutsch. Die autochthonen Minderheiten- und Regionalsprachen Deutschlands* (s. 1–23). Brockmeyer.
- Fredsted, E. (2009b). Wenn Sprachen sich begegnen – Deutsch in dänischen Sprachvarietäten. I C. Stolz (red.), *Unsere sprachlichen Nachbarn in Europa. Die Kontaktbeziehungen zwischen Deutsch und seinen Grenznachbarn* (s. 1–18). Brockmeyer.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011). *Grammatik over det danske sprog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Haspelmath, M. (1999). External possession in a European areal perspective. I D.L. Payne & I. Barshi (red.), *External Possession* (s. 109–135). Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tsl.39.09has>
- Haspelmath, M. (2001). The European linguistic area: Standard Average European. I M. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher & W. Raible (red.), *Language Typology and Language Universals. An International Handbook* (s. 1492–1510). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110194265-044>
- Heltoft, L. (2019). Fra gammeldansk til nutidsdansk. I E. Hjorth, H. G. Jacobsen, B. Jørgensen, B. Jacobsen, & L.K. Fahl (red.), *Dansk sproghistorie: Bd. 3. Bøjning og bygning* (s. 129–225). Aarhus Universitetsforlag.
- Höder, S. (2019). Die deutsch-dänische Grenze von 1920 als Zäsur. I N. Palliwoda, V. Sauer & S. Sauermilch (red.), *Politische Grenzen*

- *Sprachliche Grenzen? Dialektgeographische und wahrnehmungs-dialektologische Perspektiven im deutschsprachigen Raum* (s. 55–76). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110571110-004>
- Höder, S. (2021). Grammatical arealisms across the Danish-German border from a constructional perspective. I C. Zimmer (red.), *German(ic) in Language Contact: Grammatical and Sociolinguistic Dynamics* (s. 11–42). Language Science Press. <https://doi.org/http://10.5281/zenodo.4954475>
- Höder, S. & Winter, C. (2020). Deutsches im Südjütischen, Südjütisch im deutschen Dialektatlas. Zur Validität der südjütischen Wenker-Materialien. I J. Fleischer, A. Lameli, C. Schiller & L. Szucsich (red.), *Minderheitensprachen und Sprachminderheiten. Deutsch und seine Kontaktsprachen in der Dokumentation der Wenker-Materialien* (s. 57–96). Olms.
- Jysk Ordbog*. <http://www.jyskordbog.dk>
- Kornbrot, D. (2014). Point Biserial Correlation. I *Wiley StatsRef. Statistics Reference Online*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118445112.stat06227>
- Kühl, K. & Braunmüller, K. (2014). Linguistic stability and divergence: An extended perspective on language contact. I K. Braunmüller, S. Höder & K. Kühl (red.), *Stability and Divergence in Language Contact. Factors and Mechanisms* (s. 13–38). Benjamins. <https://doi.org/10.1075/silv.16.02kuh>
- König, E. (2001). Internal and external possessors. I M. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher & W. Raible (red.), *Language Typology and Language Universals. An International Handbook* (s. 970–978). De Gruyter.
- Nickelsen, H. (1963). Båndaflysning fra Sild. 3182 Keitum [upubliceret transskription af flere båndoptagelser på listmål] (Ms. 196.16). Peter-Skautrup-Centret, Aarhus.
- Ordbog over det danske Sprog*. <http://ordnet.dk/ods/>
- Pedersen, K.M. (2019). Syntaks. I E. Hjorth, H.G. Jacobsen, B. Jørgensen, B. Jacobsen & L.K. Fahl (red.), *Dansk sproghistorie: Bd. 3. Bøjning og bygning* (s. 303–336). Aarhus Universitetsforlag.
- Ringgaard, K. (1964). Wenkers spørgelister fra Sønderjylland. *Sprog og kultur*, 24, 29–44.
- Svenska Akademiens ordbok*. <https://svenska.se/saob/>
- Wenker, G. (2013). Einleitung. I A. Lameli (red.), *Schriften zum Sprachatlas des Deutschen Reichs: Bd. 1. Handschriften: Allgemeine Texte, Kartenkommentare 1889–1897. Gesamtausgabe* (s. 1–24). Olms. (Oprindeligt publiceret 1889)

English title and abstract

New light on old data: Georg Wenker's South Jutlandic questionnaires as a contact linguistic resource

Georg Wenker's *Linguistic Atlas of the German Empire* is a classic dialectological project from the late 19th century, in which data was collected from (almost) all school districts throughout what was then Germany. The data is still used in German dialect research, and all questionnaires have in recent years been published digitally. Less well known is that the material not only contains questionnaires representing German dialects, but also data representing the minority languages spoken within the then German borders. Among these are also Danish, i.e. South Jutlandic, data from a total of 287 school districts in the former Duchy of Schleswig, today divided between Denmark and Germany. Traditionally, the Danish dataset has not been considered particularly interesting by Danish dialectologists, mainly because it was thought to be tainted with methodological artefacts, consisting as it does of written translations from Standard German into the dialects. Deviations from the expected Danish grammar have thus often been explained with priming effects in the translation process. However, recent research has shown that the data can nevertheless be used for studies of authentic language contact phenomena, i.e. German-influenced features in South Jutlandic dialects. The present article discusses the South Jutlandic data from a contact linguistic perspective. This entails both a methodological discussion and four short case studies of selected grammatical features. The studies show, firstly, that the data should be considered a valuable documentary resource that is well-suited for contact linguistic analyses. Secondly, they demonstrate that German-influenced grammatical features, to a certain extent, have to be considered authentic and firmly established in nineteenth-century South Jutlandic.

Keywords: written dialect data, translations, language contact, South Jutlandic, German

Steffen Höder
Professor

Institut für Skandinavistik, Frisistik und Allgemeine Sprachwissenschaft
Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
s.hoeder@isfas.uni-kiel.de